

УДК 159.98(477+569.4):303.446](045)

**Софія Валеріївна Стеценко,**  
психологиня Сумського ЗЗСО  
I-III ступенів № 13 СМР,  
м. Суми, Україна  
ORCID 0009-0007-2489-4765  
stetsenko-2017@ukr.net

**Денис Володимирович Красійов,**  
педагогічний психолог-інтерн,  
м. Єрусалим, Ізраїль  
ORCID 0009-0000-7257-5338  
krasiovdenis@gmail.com

### ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ІЗРАЇЛЮ

У статті представлено порівняльний аналіз досвіду роботи шкільної психологічної служби Ізраїлю та психологічної служби в системі освіти України з метою вивчення актуального досвіду з надання допомоги учасникам освітнього процесу, особливо в контексті повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Дослідження показало, що Ізраїль має розвинену систему шкільної психології, досвід інтеграції та взаємодії психолого-педагогічної служби та навчальних закладів. В Ізраїлі вироблено досвід надання психологічної допомоги школярам, їхнім батькам і співробітникам шкіл в умовах збройного конфлікту, що триває, обстрілів міст, у випадку загиблих серед громадянського населення, у тому числі дітей.

**Ключові слова:** шкільна психологія, психологи системи освіти, стрес, травма, освіта в умовах війни, культура збереження психологічного здоров'я.

**Sofia Stetsenko,**  
psychologist of the Sumy general institution  
secondary education I-III degrees № 13 SMR,  
Sumy, Ukraine  
ORCID 0009-0007-2489-4765  
stetsenko-2017@ukr.net

**Denis Krasiyev,**  
pedagogical psychologist-intern,  
Jerusalem, Israel  
ORCID 0009-0000-7257-5338  
krasiovdenis@gmail.com

### COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ORGANIZATION WORKS OF THE PSYCHOLOGICAL SERVICE OF THE SYSTEM EDUCATION OF UKRAINE AND ISRAEL

The article presents a comparative analysis of the work experience of the school psychological service of Israel and Ukraine in order to study the current experience in providing assistance to schoolchildren, especially in the context of the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine. Attention is focused on significant changes and transformations of the psychological service of the education system of Ukraine, which arose in the conditions of the war with the Russian Federation. The priority directions of the psychological service, its regulatory and legal support, content, purpose, functions of the psychological service employees of educational institutions (pre-school, general secondary, extra-curricular, specialized, professional (vocational-technical), vocational pre-university and higher) are disclosed.

*Normative, standard requirements for the professional qualification of psychologists in educational institutions in Ukraine and Israel are presented. The activity of the Association of Psychologists of Ukraine is characterized in comparison with the trade union Israeli Psychological Association. The study showed that Israel has a developed system of school psychology, experience of integration and interaction of the psychological and pedagogical service and educational institutions. Attention is focused on the work of the Council of Psychologists in Israel, which includes psychologists from various divisions of the Israel Psychological Association, universities and large employers (Ministry of Health, Education and Social Security). The biggest difference is the organization of the psychologist's systemic work in Israel, that is, work with the school as a system. A pedagogical psychologist does not belong integrally to the educational institution, but is administratively and professionally subordinated to external organizations.*

*In Israel, the experience of providing psychological assistance to schoolchildren, their parents and school employees in the conditions of an ongoing armed conflict, shelling of cities, in the case of casualties among the civilian population, including children, has been developed.*

**Key words:** *school psychology, psychologists of the education system, stress, trauma, education in war conditions, culture of preservation of psychological health.*

В умовах продовження повномасштабної війни, захоплених територій, значної кількості постраждалих, загиблих, внутрішніх переселенців ми можемо говорити про стан тривалої кризи в Україні. Нині українське суспільство переживає системну кризу, яка охоплює економічну, політичну, юридичну, освітню, екологічну, культурну сфери життя, про що свідчать багаточисленні дослідження науковців. Усі ці фактори ставлять перед Україною виклики, які пов'язані із продовженням умовно-нормативного життя, зокрема роботи шкільних, медичних та інших систем життєзабезпечення. Критична ситуація потребує вивчення досвіду інших країн, зміни чинних підходів, оперативне їх упровадження в систему освіти. Наприклад, одним із таких можливих підходів міг би бути холістичний підхід, що застосовуються в Ізраїльській шкільній психології. Згідно з цим підходом до здоров'я людини слід брати до уваги всі потреби пацієнта, у тому числі психологічні, фізичні та соціальні, і їх необхідно розглядати як єдине ціле. Це яскраво виражається в системній роботі психолога в школі, де система в цілому розглядається як «пацієнт» психолога, на неї поширюються ті ж закони, підходи та погляди, як і на індивідуума. Таким чином, даний підхід базується на системному погляді в педагогічній психології відповідно до психоаналітико-системного підходу, який поєднує психоаналітичний підхід з соціологічною теорією відкритих систем.

Зміна методів роботи дозволить українським фахівцям сподіватися, що вони зможуть ефективно працювати з гострою стресовою реакцією (ASR), посттравматичною стресовою реакцією (PTSR), іншими наслідками стресу та травми і навіть сподіватися на посттравматичне зростання (англ. Post-traumatic growth) позитивне пережите внаслідок боротьби з важкими життєвими обставинами, що призводить не тільки до відновлення попереднього, але й до перевищення вихідного рівня адаптації та психологічного функціонування, а також змін якісного, трансформувального характеру [16]. Україна офіційно отримала незалежність 24 серпня 1991 року, коли Верховна Рада УРСР ухвалила Акт про проголошення незалежності України, однак історія держави сягає значно глибше.

Мета дослідження – порівняння організації та діяльності психологічної служби системи освіти в Україні та Ізраїлі.

В умовах війни з російською федерацією освітня галузь України зазнала суттєвих змін та трансформацій. Не зважаючи на повномасштабного вторгнення, у закладах освіти триває навчальний процес. Здобуття повної середньої освіти є обов'язковим, навчання у державних закладах – безкоштовне. Стаття 13 Закону України «Про освіту» гарантує право осіб на здобуття початкової та базової середньої освіти в закладах, що найбільш доступні та наближені до місця їх проживання, проте не обмежує їх право обирати інші заклади освіти.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про повну загальну середню освіту», територіальну доступність забезпечують місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування шляхом закріплення території обслуговування за комунальними закладами освіти (їхніми структурними підрозділами).

На сьогодні функціонують 12929 закладів загальної середньої освіти, із них працюють у звичному режимі (очно) – 4475, дистанційно – 3975, змішано – 4479. Освітній процес забезпечують 387 934 педагогічні працівники.

31 липня 2018 р. було оновлено «Положення про психологічну службу у системі освіти України», в якому схарактеризовано мету, структуру, організацію управління, основні завдання, принципи, функції, зміст та порядок діяльності працівників психологічної служби закладів освіти (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), що складає основу правової та організаційно-методичної роботи фахівців.

Працівники психологічна служба здійснюють систематичне вивчення психофізичних, поведінкових, мотиваційних, індивідуальних особливостей здобувачів освіти, з урахуванням вікових, гендерних, інтелектуальних, фізичних, та інших особливостей, що сприяє виконання навчально-виховних завдань закладів освіти.

Практичні психологи закладів освіти здійснюють психологічне забезпечення освітнього процесу. Діяльність психологічної служби спрямована на створення умов для психологічного, соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, надання психологічної допомоги всім учасникам освітнього процесу.

У своїй діяльності психологічна служба керується Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», іншими законами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України та іншими актами законодавства України. Психологічна служба співпрацює з іншими державними органами та з громадськими організаціями. Фінансування діяльності працівників психологічної служби здійснюється за рахунок коштів засновника згідно із законодавством України [3].

Якщо порівнювати з системою Ізраїлю, бачимо певну схожість у системі фінансування, оскільки «Служба психології та консультування фінансує та контролює 270 шкільних психологічних служб по всій країні. Фінансування є спільною відповідальністю Міністерства освіти (дві третини) та місцевих муніципалітетів (одна третина). У місцевих муніципалітетах та обласних радах відкрито 1100 вакансій, на яких працює 2100 (3500 у 2020 році) шкільних психологів (більшість психологів працюють неповний робочий день)» [4].

Також простежуємо спільні риси в організації роботи психологічної служби: Україна, як і Ізраїль, має територіальний поділ на області; в Ізраїлі існують муніципальні психологічні служби, які поєднуються в регіональну консультативну психологічну службу, де працює старший регіональний психолог. Однак, в Ізраїлі він відповідає за нагляд за послугами в окрузі, а в Україні здійснює радше консультативну діяльність. Також система психологічної служби освіти України видається більш розгалуженою, оскільки до складу психологічної служби входять не тільки практичні психологи, а й соціальні педагоги, керівники (директори), методисти навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій, працівники психологічної служби департаментів, управлінь, відділів освіти.

Посади працівників психологічної служби вводяться до штатних розписів закладів освіти відповідно до нормативів чисельності працівників психологічної служби, затверджених у встановленому порядку (відрізняються для міста та сільської місцевості),

та в межах коштів, передбачених єдиним кошторисом витрат. Посади обіймають працівники з вищою освітою за відповідною спеціальністю. Однак, зважаючи на функціонал практичного психолога, є потреба у значному зменшенні чисельності учнів.

Психологічна служба має чітку структуру та управління цією структурою, а також зміст діяльності, при цьому пріоритетні напрями роботи на поточний навчальний рік визначаються щороку відповідно до аналізу за минулий рік та поточної ситуації.

Міністерством освіти і науки України було розроблено проєкт професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти»; наказом Мінекономіки від 24.11.2020 № 2425 було затверджено професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти», який розміщений в Реєстрі професійних стандартів [6]. Цим стандартом визначено:

- загальні відомості професійного стандарту (мета професійної діяльності, назва виду економічної діяльності, назва виду професійної діяльності, назва професії, узагальнена назва професії, назви типових посад, місце професії в організаційно-виробничій структурі підприємства, умови праці, умови допуску до роботи за професією, документи, що підтверджують професійну та освітню кваліфікацію, її віднесення до рівня НРК);
- нормативно-технічні документи та нормативно-правові акти з питань професійної діяльності;
- загальні компетентності;
- перелік трудових функцій (професійних компетентностей за груповою дією або групою трудових дій, що входять до них), умовні позначення трудових функцій;
- опис трудових функцій (трудова функція, предмети і засоби праці, професійні компетентності, вміння та навички);
- дані щодо розроблення та затвердження професійного стандарту [7].

Це має забезпечити галузь освіти від людей, які не мають відповідної фахової підготовки, та так званих «психологів», які мають невідповідні курси [6]. І тут можемо бачити доволі значну відмінність між системами України та Ізраїлю. Так, в Україні психологи у сфері освіти хоч і мають окрему профспілку, за бажанням є членами профспілки працівників освіти. Однак профспілка не виступає єдиною професійною організацією ліцензованих психологів та не лобіює питання заробітної плати фахівців. В Україні існує така спілка, як Асоціація психологів України, однак вона також не лобіює інтереси спільноти щодо зарплати. На відміну від Ізраїлю, де «Ізраїльська психологічна асоціація (профспілка) (IPA – The Israel Psychological Association) є єдиною професійною організацією ліцензованих психологів. Вона складається з декількох розділів по відповідним спеціальностям, у тому числі є розділ шкільної психології. Більшість шкільних психологів-практиків є членами IPA, хоча членство є добровільним. Секція шкільної психології організовує переговори з роботодавцями щодо заробітної плати, та проводить щорічний 4-денний семінар для шкільних психологів [4].

Цікавим для порівняння є те, що в Ізраїлі «закон вимагає, щоб Міністерство охорони здоров'я створило «Раду психологів», яка б контролювала його виконання та пропонувала зміни, що будуть необхідними у світлі розвитку подій. Рада складається з 31 психолога, які представляють різні підрозділи Ізраїльської психологічної асоціації, університети та великих роботодавців (Міністерства охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення).

Рада має професійні комітети для управління підготовкою та ліцензуванням фахівців у галузі шкільної, клінічної, розвивальної, реабілітаційної, медичної та промислової психології, а також системи акредитації, за якою психологи можуть навчатися за спеціалізацією. Спеціальний комітет розглядає скарги на психологів і має повноваження

вживати дисциплінарних заходів за етичні або кримінальні правопорушення, включаючи відкликання ліцензій» [4].

На противагу цьому, в Україні Міністерство охорони здоров'я не має жодного відношення до психологів системи освіти та не займається ні їх навчанням, ні ліцензуванням.

Щодо звернень про роботу практичного психолога, то з ними звертаються або до Міністерства освіти і науки, або до місцевого управління освіти, або до служби якості освіти. Такої структури, як Спеціальний комітет, в Україні не існує. Однак ця організація, можливо, була б доцільною, оскільки б була єдиною організацією для звернень та мала б компетенції, необхідні для розгляду подібних повідомлень, оскільки практичний психолог має певну специфіку роботи.

Оскільки заклади освіти в Україні на сьогодні мають освітню автономію, то відповідальність за прийом на роботу психолога, що відповідає вимогам, покладена на керівника закладу освіти. Посаду практичного психолога можуть обіймати особи, які:

- мають вищу психологічну освіту та/або професійну кваліфікацію (документи, що підтверджують кваліфікацію (диплом бакалавра (6 рівень НРК) за спеціальністю 053 Психологія, диплом магістра (спеціаліста) (7 рівень НРК) за спеціальністю 053 Психологія, сертифікат, атестаційний лист, інші додаткові документи, що підтверджують володіння професійними компетентностями, необхідними для виконання трудових функцій практичного психолога, та підвищення рівня його кваліфікації), отримані в одному з університетів країни;
- вільно володіють державною мовою;
- не мають судимості;
- пройшли медичний огляд, за результатами якого їх фізичний та психологічний стан здоров'я дозволяє їм виконувати професійні обов'язки (необхідні щорічні медичні огляди);
- ознайомлені під підпис з правилами внутрішнього розпорядку, посадовою інструкцією, нормами професійної етики;
- пройшли інструктаж, навчання та перевірку знань з питань охорони праці;
- подали всі передбачені законодавством документи [7].

Згідно з професійним стандартом, який покладено в основу підготовки фахівців, існують загальні компетентності, які має опанувати спеціаліст, а також трудові функції, які повинен виконувати фахівець; як компетентності, так і функції, є закодованими, що має важливе значення для планування практичним психологом свого професійного розвитку, оскільки суб'єкти підвищення кваліфікації повинні, використовуючи цю кодифікацію, чітко повідомляти, на розвиток яких знань та умінь спрямовані їх навчальні курси.

Так як психологи в освіті належать до категорії педагогічних працівників, то вони дотримуються нормативно-правових актів системи освіти; зокрема мають проходити чергову атестацію раз на 5 років або позачергову за бажанням фахівця, або підтверджувати наявний рівень знань та умінь – категорію, або претендувати на встановлення чергової за зростанням категорії. На сьогодні існує 4 рівні кваліфікаційних категорій та педагогічне звання для психологів закладів освіти (зазначено від меншого до більшого: практичний психолог, практичний психолог II категорії, практичний психолог I категорії, практичний психолог вищої категорії; психолог-методист), до кожної категорії існують чіткі вимоги.

У міжатестаційний період психолог має підвищувати кваліфікацію, самостійно обираючи заклад, вид та тему навчання. Відповідно до державної політики в галузі освіти та забезпечення якості освіти, метою підвищення кваліфікації психолога є його професійний розвиток. Також необхідно набрати 150 годин підвищення кваліфікації або

5 кредитів ЄКТС для психологів закладів загальної середньої освіти та 120 годин підвищення кваліфікації (4 кредити ЄКТС) для психологів закладів дошкільної освіти у сертифікованих закладах, установах чи організаціях. Вважається, що всі необхідні для роботи компетентності психолог опановує під час навчання та практики в університеті, тому теми для підвищення кваліфікації фахівець може обирати на власний розсуд.

Спостерігаємо, що система навчання шкільних психологів України та Ізраїлю відрізняється. «Щоб отримати ліцензію на роботу психологом від Міністерства охорони здоров'я, абітурієнти повинні довести, що вони провчилися не менше 5 років і отримали ступінь магістра в одному з п'яти визнаних університетів Ізраїлю (або аналогічному закладі за кордоном). Потім їм дозволяється вступити до визнаної шкільної психолого-педагогічної служби та розпочати програму ліцензування. Закон вимагає не менше 2 років повної зайнятості або 4 роки неповної зайнятості під супервізією (не менше 300 годин) і усного іспиту в кінці процесу.

Психолог, який навчається повинен вміти:

- діагностувати та оцінити групові процеси у шкільній системі (не менше 10 випадків);
- здійснити терапевтичні втручання для дітей та їхніх сімей (не менше 30 випадків);
- провести психологічне втручання в різних типах освітніх закладів (дитячий садок, початкова школа, середня школа та спеціальна школа);
- дослідити академічні, поведінкові, емоційні проблеми дітей та підлітків, використовуючи різних типів тестів, включаючи спеціальні та освітні тести;
- взяти участь у програмах підвищення кваліфікації (не менше 100 годин).

Для отримання ліцензії шкільного психолога, претендент має скласти підсумковий іспит в усній формі, під час якого продемонструвати знання з таких галузей:

- шкільна система (школа як «клієнт», системні втручання, організаційні втручання; кризові інтервенції);
- індивідуальна діагностика та оцінка труднощів в навчанні, поведінкові та емоційні проблеми тощо;
- терапевтичне втручання (окремі особи, сім'ї та групи);
- батьківські групи.

Отже, для отримання ліцензії та статусу психолога-експерта загальний термін навчання становить 9 років, з них 5 років – в академічній установі, 4 роки – проходження практики-інтернатури.

Лише через 3 роки після отримання ліцензії шкільного психолога, можливо отримати кваліфікацію і ліцензії супервайзера, що відповідає наступному етапу професійного розвитку. Для цього кандидат повинен працювати не менше 2 років за сумісництвом у визнаній клініці, перебувати під наглядом як мінімум двох ліцензованих шкільних психологів та здійснювати керівництво роботою не менше двох інтернів.

На підставі письмової рекомендації двох керівників, які здійснювали керівництво роботою, психологу видається ліцензія керівника. Психологи зі ступенем магістра в іншій галузі психології також можуть стати шкільними психологами, але їм доведеться або повернутися до університету, щоб пройти додаткові курси з предметів, які вони не вивчали під час магістерської програми, чи пройти спеціальне навчання на робочому місці» [4].

При порівнянні можемо виділити наступні ключові моменти: психолог в Ізраїлі вчиться 9 років, отримує ліцензію від МОЗу та проходить обов'язкову супервізію. Є і спільні моменти; наприклад, під час навчання в університеті майбутні психологи проходять практику в різних освітніх установах, під час якої опановують практичні знання (вчаться проводити діагностичну, профілактичну, просвітницьку, консультативну роботу) та набувають ґрунтовних та різнобічних академічних знань; однак відмінностей більше: в

Україні на академічну підготовку витрачається не менше 4 років, а типовим є термін навчання у 5 років, ліцензування в Україні немає, а супервізія не є обов'язковою умовою для роботи у закладі освіти.

Психолог відповідно до основних завдань психологічної служби системи освіти України повинен:

- зміцнювати та зберігати психічне, соціальне здоров'я, використовуючи при цьому сучасні, ефективні психолого-педагогічні технології;
- сприяти формуванню особистісного, інтелектуального, фізичного і соціального розвитку здобувачів освіти на основі відповідних методів навчання та виховання;
- забезпечувати психологічну безпеку, надавати психологічну, соціально-педагогічну допомогу всім учасникам освітнього процесу.

Основними напрями діяльності працівників психологічної служби є: діагностика, профілактика, корекція, навчальна діяльність, консультування зв'язки з громадськістю, просвіта.

Практичний психолог закладу та/або установи освіти здійснює:

- психологічне забезпечення освітнього процесу;
- психологічний супровід психічного, розумового, соціального і фізичного розвитку здобувачів освіти;
- психологічну діагностику та аналіз динаміки психічного, розумового і соціального розвитку здобувачів освіти;
- психологічний супровід адаптації до умов освітнього процесу;
- реалізацію розвивальних, профілактичних, просвітницьких, корекційних програм з урахуванням індивідуальних, гендерних, вікових особливостей здобувачів освіти;
- консультативну допомогу всім учасникам освітнього процесу з питань навчання, виховання здобувачів освіти, особистісного та професійного розвитку тощо;
- роботу з постраждалими від насильства дітьми тощо.

Практичний психолог бере участь в освітній діяльності закладу та/або установи освіти, роботі педагогічної ради, психолого-педагогічних консиліумів, семінарів і засідань методичних об'єднань. Самостійно розробляє та апробує розвитково-корекційні програми, укладає посібники, методичні рекомендації, індивідуальні плани освітньої діяльності з урахуванням індивідуальних, гендерних, вікових особливостей здобувачів освіти, та форми навчання (індивідуальна, інклюзивна тощо).

Практичний психолог формує у здобувачів освіти:

- відповідальну та безпечну поведінку в ситуаціях ризику;
- навички здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, готовності до самореалізації;
- профільне та професійне самовизначення, життєві компетентності;
- соціально-комунікативної компетентності обдарованих дітей;
- компетентності педагогічних працівників щодо попередження та профілактики професійного вигорання;
- психологічну готовність до взаємодії в інклюзивному середовищі з дитиною з особливими освітніми потребами;
- психологічну культуру учасників освітнього процесу;
- навички попередження будь-яких видів, форм насильства та конфліктів;
- небайдуже ставлення до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування педагогів про випадки домашнього насильства і конфліктів серед здобувачів освіти, що стали їм відомі [3].

Усі напрями роботи з урахуванням циклограми діяльності та пріоритетних напрямів роботи на рік відображені в річному плані психолога, який затверджує директор навчального закладу.

Порівнюючи діяльність психологів в Україні та Ізраїлі, відмічаємо спільне, а саме у видах діяльності, ролях та обов'язках наступне: проведення спостережень в класі; організація консультацій з учителями, директорами та іншими фахівцями; тестування учнів, що спрямоване на виявлення проблем з навчанням та поведінкою та їх вирішення; участь у різних освітніх заходах.

Однак відмічаємо й багато відмінностей. Напевно, найбільшою відмінністю є організація системної роботи психолога в Ізраїлі, тобто робота зі школою як з системою. Педагогічний психолог не належить інтегрально до складу навчального закладу, а адміністративно та професійно підпорядкований зовнішнім організаціям. Таким чином, простір у якому діє педагогічний психолог між внутрішнім і зовнішнім, дозволяє йому допомогти шкільному персоналу в розумінні значущих подій у ньому, у виявленні тривоги, мотивацій, захистів і сил, пов'язаних із свідомими та несвідомими факторами.

Яскравим прикладом є організація в школах Ізраїлю «Команди з надзвичайних ситуацій» – як модель реагування та підвищення системної стійкості в школі, оскільки під час надзвичайних ситуацій освітній заклад зобов'язаний ефективно працювати, стикаючись з організаційними труднощами та труднощами, пов'язаними з емоційним та психологічним станом учнів, співробітників та батьків. Ця форма роботи, враховуючи наявну чітку модель, розподіл ролей та протоколи реагування, довела свою дієвість в Ізраїлі на практиці.

КНС – це сталий механізм в освітній системі (зазвичай з командою керівництва та іншими посадовими особами), який визначений заздалегідь. Його роль полягає у керуванні організаційною, освітньою та терапевтичною діяльністю, яка відбувається у навчальних закладах, під час кризових ситуацій та надзвичайних обставин, під час них і після них – до повернення до нормального режиму. КНС є опорою шкільних закладів, що допомагає підвищити ефективність функціонування під час кризи та повернення системи до нормального стану в розумний час, що вважається критично важливим для психологічного одужання. На чолі команди стоїть директор школи. Тренінг КНС в школі надає структуру для системного, внутрішнього та зовнішнього управління. КНС, що ефективно функціонує, підвищує якість подолання впливу події, надає основу для здобуття досвіду та посилює надійність школи. КНС визначає та розвиває лідерство як засіб управління кризовими ситуаціями, а також сприяє тому, що персонал школи розглядається як «значущий дорослий» у житті учнів, у нормі та у кризі.

Варто зауважити, що політика втручання під час надзвичайних ситуацій потребує співпраці декількох громадських організацій, які мають прямий зв'язок із школою, таких як психолого-освітній сервіс, освітній відділ, служби соціального забезпечення місцевої влади, поліція, військові частини, волонтерські, релігійні, медичні організації та інші. Співпраця між різними органами допомоги/втручання є необхідною як з професійного, так і з системного погляду. Саме побудова чіткої моделі та розподіл обов'язків усередині школи та схеми взаємодії із зовнішніми суб'єктами є запорукою ефективного реагування.

Школи, де немає психолога, повинні звернутися до психолого-освітньої служби місцевої влади для отримання консультацій та професійної підтримки. У разі, якщо школи є маленькими, бажано, щоб декілька керівників шкіл об'єдналися для надання взаємодопомоги у створенні системи та організації КНС. Також можливо включити дитячі садки, розташовані поруч із школою, та об'єднати їх у системі та оцінках, якщо це можливо. До складу команди входять:

- Голова штабу КНС (директор школи);



- Заступник голови КНС та його заступник за необхідності та відповідальний за інформацію (заступник директора школи);
- Центр психологічної консультації (психолог);
- Секретар КНС (або секретар школи);
- Медсестра школи;
- Відповідальний за забезпечення та притулок (адміністратор школи, асистент);
- Консультант і центри соціальних шарів (функція в разі надзвичайної ситуації);
- Організатор зв'язку з батьками школи.

Усі вони мають чітко визначені обов'язки роботи в команді. Також особливістю є мапування кіл вразливості та мапування кіл підтримки внаслідок кризи. Мапування кола вразливості, визначення рівня ризику для кожної зони освітнього закладу – це критичне проактивне завдання з метою виявлення учнів та працівників, які знаходяться під загрозою під час кризи. Внаслідок інциденту будуть розроблені відповідні заходи [10].

Така система може бути дієвою і для України. Кожна школа – унікальний механізм, який має функціонувати злагоджено. За умови, що команда школи виступає значущим дорослим для дитини, та всі члени команди знають свої ролі та виконують їх, можна припустити, що вплив травмуючих обставин для учнів, батьків, команди школи буде зменшено.

Також важливою є система мапування. Під час кризових ситуацій у реальному часі важко, а іноді неможливо підготувати необхідну інформаційну інфраструктуру, тому вона повинна бути підготовлена заздалегідь і організована впорядковано у папці та схемі дій групи невідкладної допомоги. Це зменшить психологічне навантаження на фахівців та дозволить здійснювати заходи з урахуванням усіх можливостей; а також дозволить звернути увагу не лише на тих, хто опинився у епіцентрі події, а й на тих, чий рівень травми, можливо, буде набагато вищим, ніж у безпосередніх учасників події.

Також простежуємо відмінності щодо роботи з дітьми з ООП. В Ізраїлі «велика частина роботи шкільного психолога передбачена «Законом про спеціальну освіту», і більшість учнів з особливими потребами матимуть право на допомогу лише після проходження психологічної діагностики шкільним ліцензованим психологом. Шкільний психолог в Ізраїлі є обов'язковим членом різних статутних комітетів, що приймають рішення про зарахування учнів. Дитина, яка має проблеми в школі, перевіряється шкільним психологом і, якщо вона має право на отримання спеціальних освітніх послуг, направляється до місцевого розподільчого комітету, до якого також входить шкільний психолог. Рішення щодо особливих потреб на рівні школи приймаються на шкільному засіданні статутного комітету, скликаному директором школи, за участю шкільного психолога, який проводить психологічну оцінку, а також батьків та вчителів» [4].

В Україні дитина не може отримати статус дитини з ООП без оцінки фахівців інклюзивно-ресурсного центру. Так, у школі будь-який учень, який має потребу в допомозі від педагогів, може отримати додатковий супровід – підтримка I рівня – який буде здійснювати команда фахівців школи; до складу цієї команди, зазвичай, буде входити адміністрація закладу освіти, класний керівник, учителі, які викладають у цьому класі, практичний психолог, соціальний педагог та батьки учня. Однак шкільний психолог не приймає рішення про зарахування учня до школи, не проводить оцінку потреб дитини, відповідно, діагностика, проведена шкільним психологом, не впливає на право учня на отримання допомоги та не впливає на отримання учнем/ученицею статусу дитини з особливими освітніми потребами.

Також шкільний психолог в Україні не приймає рішень про втручання та направлення на допомогу до інших спеціалістів, які працюють в громаді; не проводить психотерапію дітей та/або їхніх сімей. Крім того, шкільні психологи не проходять обов'язкового (не

менше однієї години на тиждень) особистого спостереження з боку одного зі старших співробітників (супервайзера) служби. Звичайно, психологи закладів освіти України можуть звернутися за фаховою допомогою та підтримкою, але це не є необхідною умовою для роботи, а є рекомендацією.

Структура психологічної служби системи освіти України доволі чітка:

- Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»;
- Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України;
- навчально-методичні центри/кабінети/лабораторії психологічної служби Автономної Республіки Крим, обласні, Київський(а) і Севастопольський(а) міські;
- районні (міські) навчально-методичні центри/кабінети/лабораторії психологічної служби, методисти психологічної служби районних (міських) методичних центрів/кабінетів/лабораторій, управлінь (відділів) освіти, об'єднаних територіальних громад (ОТГ);
- підрозділи психологічної служби у закладах вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти; практичні психологи і соціальні педагоги психологічної служби закладів освіти.

Працівники психологічної служби у своїй діяльності підпорядковуються керівнику (директору) закладу освіти з усіх питань.

Погляньмо на Ізраїль. «Психолог, призначений для роботи в школі, є продовженням незалежної психологічної служби, яка офіційно не є частиною адміністрації школи. Аналіз проблем, які хвилюють школу, здійснюється з зовнішньої психологічної точки зору, що дає змогу досягти більш об'єктивної оцінки ситуації без надмірної емоційної участі психолога, професійна роль якого полягає в представленні психологічного аспекту проблем на практиці та в пошуку інтегративних рішень, заснованих на врахуванні різних думок і максимальному поєднанні блага особистості та системи. Так він може впливати та покращувати процеси прийняття рішень уповноваженими на це органами влади. Він не бачить своєї ролі у визначенні та прийнятті рішень у сфері, яка не є його компетенцією, навіть якщо він брав участь у цьому в якості своєї роботи шкільного психолога» [4]. Отже, положення психолога в освітній ієрархії України та Ізраїлю докорінно відрізняється.

Особливого значення набула діяльність психологічної служби системи освіти через широкомасштабне вторгнення російської федерації на територію України, що спричинило тривале погіршення психологічного стану та хронічний стрес в учасників освітнього процесу. У зв'язку з цим першочергового значення набуває створення психологічно безпечного та комфортного освітнього середовища в закладі освіти, надання психологічної допомоги та підтримки тим здобувачам, які отримали психологічну травму.

Відповідно, навантаження на практичного психолога та вимоги до фахівця значно зростають; при цьому оплата праці залишається найнижчою серед усіх педагогічних працівників. Це може призводити до відтоку кваліфікованих кадрів із професії.

Як і в Ізраїлі, «одна з найсерйозніших проблем професії полягає в тому, що їй не вистачає політичного впливу і вона не в змозі дати чітке уявлення про свій внесок в якості групи з відмінною підготовкою, що добре цінується в робочому середовищі і робить значний внесок у неспокійне мультикультурне суспільство. Інша пов'язана з цим проблема полягає в тому, що шкільна психологія завжди страждала від сприйняття неповноцінності в порівнянні з клінічною психологією, що посилювалося законом, згідно з яким психотерапією можуть займатися тільки клінічні психологи» [4].

Незважаючи на виклики, що стоять перед професією, психологічна служба системи освіти України розвивається, а її фахівці, як і спеціалісти в Ізраїлі, бачать перспективи для подальшого розвитку.

Отже, порівнюючи роботу психолога закладу освіти в Україні та Ізраїлі, можемо знайти як спільне, так і відмінне; при цьому відмінностей буде значно більше. Спільним є схожість у системі фінансування; наявність голови психологічної служби в кожному регіоні; наявність певних стандартів та вимог до фахівців; необхідність тривалого та систематичного навчання. Головними відмінностями можна вважати – системний статус психолога; професійний статус та необхідність ліцензування; проходження супервізії.

Якщо говорити про системний статус психолога, то в Україні фахівець підпорядковується директору закладу освіти у всіх питаннях. На відміну від Ізраїлю, де фахівець є незалежним. Цей статус адміністративної та професійної незалежності має кілька переваг, серед яких наступні: вільне вираження думок, оцінювання та розробка професійних рекомендацій; вплив на прийняття збалансованих рішень з боку адміністрації закладу та інших учасників освітнього процесу.

Також це дозволяє сприймати ситуацію незаангажованою, з'ясувати потреби всіх учасників освітнього процесу та знайти рішення, яке дозволить врахувати інтереси всіх зацікавлених сторін на засадах реальної рівності та партнерства. Відповідно до холистичного підходу до здоров'я людини, слід брати до уваги всі потреби пацієнта, у тому числі психологічні, фізичні та соціальні, і їх необхідно розглядати як єдине ціле. Такий підхід яскраво виражається в системній роботі психолога в школі, де організація, система в цілому розглядається як «пацієнт» психолога, на неї поширюються ті ж закони, підходи та погляди як і на індивідуума. Таким чином, такий підхід базується на системному погляді в педагогічній психології відповідно до психоаналітико-системного підходу, який поєднує психоаналітичний підхід (Bion 1992; Klein 1946) з теорією відкритих систем зі сфери соціології (Miller & Rice, 1967) [17, 18].

В Україні психологи освіти не мають окремої профспілки, а за бажанням є членами профспілки працівників освіти. На відміну від Ізраїлю, де «Ізраїльська психологічна асоціація (профспілка) (IPA – The Israel Psychological Association) є єдиною професійною організацією ліцензованих психологів, до складу якої входять психологи з декількох спеціальностей, у тому числі і шкільні психологи. Секція веде переговори про заробітну плату з роботодавцями. Ліцензування ж для практичного психолога дозволяє розширити академічні знання та оволодіти стійкими практичними навичками, що в свою чергу, дозволить розширити спектр послуг, зокрема, проводити оцінку потреб дитини, що дозволить закладу бути більш автономним. Крім того, це може підвищити престиж професії шкільного психолога. Але ж найважливішою функцією професійної організації все ж таки є визначення професійних стандартів для фахівців та ведення алфавітного списку ліцензованих психологів, що у свою чергу захищає права громадян на отримання кваліфікованої допомоги, а фахівців він неетичної конкуренції.

Війна внесла корективи в організацію роботи психологічної служби, складнощі є в забезпеченні належного науково-методичного супроводу практичних психологів освіти. Супервізія та інтервізія в сучасних умовах набувають особливої популярності серед практичних психологів. Супервізія як комплекс заходів із навчально-методичного супроводу психологів, виступає ефективним інструментом професійної підтримки та професійного розвитку [1].

В Ізраїлі всі шкільні психологи отримують особисте спостереження одного зі старших співробітників (супервайзера) служби за місцем роботи. Супервізія є обов'язковою протягом 2 років повної зайнятості або 4 роки неповної зайнятості (не менше 300 годин), по завершенню терміну відбувається складання усного іспиту. В Україні ж супервізія не є

необхідною та закріпленою законодавчо. Однак супервізія для психолога сьогодні має стати не просто рекомендацією, а необхідністю. По-перше, це забезпечить від роботи в професії людей, які мають власні внутрішні непропрацьовані проблеми, отже, не можуть бути ефективними в якості психолога; по-друге, це дозволить фахівцеві впоратися з професійними труднощами, проаналізувати недоліки у своїй роботі та удосконалити її організацію, а значить допоможе забезпечити отримання якісних психологічних послуг учасниками освітнього процесу. Отже, супервізія – вимога сьогодення, і система супервізії може допомогти практичним психологам реалізувати цілі і завдання роботи, долати труднощі та професійно зростати.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 80 «Соціальні послуги». Наказ Міністерства соціальної політики України від 29.03.2017 р. № 518. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN034167> (дата звернення: 24.04.2024).
2. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 02.08.2022 № 1/8794-«Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти» в 2022/2023 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/npa/shodo-diyalnosti-psihologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 21.08.2023 № 1/12492-23 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2023/2024 навчальному році». URL: <https://vinps.vn.ua/?p=3663> (дата звернення: 14.05.2024).
4. «Закон про Психологів». Ізраїль, 1977 рік. URL: [https://www.nevo.co.il/law\\_html/law00/4629.htm](https://www.nevo.co.il/law_html/law00/4629.htm) (дата звернення: 13.04.2024).
5. «Закон про спеціальну освіту». URL: <https://www.dinimveod.co.il/hashavimcmsfiles/Pdf/sh1256.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
6. Красійов Д. Педагогічна психологія в Ізраїлі: від теорії до практики. URL: <https://osvita.ua/school/method/91373/> (дата звернення: 10.04.2024).
7. Лист Директорату дошкільної, позашкільної та інклюзивної освіти від 30.11.2020 № 6/1427–20 «Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти» URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart\\_Praktychnyy\\_psykholoh.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf) (дата звернення: 03.04.2024).
8. Методичні керівництва Міністерства освіти Ізраїлю щодо роботи педагогічних психологів «Педагогічна психологія в Ізраїлі». URL: [https://meyda.education.gov.il/files/shefi/psihologia/Sugiot\\_Psychologia\\_Halacha\\_Lemaase\\_ker\\_ech\\_alef.pdf](https://meyda.education.gov.il/files/shefi/psihologia/Sugiot_Psychologia_Halacha_Lemaase_ker_ech_alef.pdf) (дата звернення: 05.04.2024).
9. Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 № 509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України». URL: <https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psykholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/> (дата звернення: 08.04.2024).
10. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського розвитку України від 24.11.2020 № 2425 «Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (дата звернення: 29.03.2024).
11. Постанова Кабінету Міністрів України № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». URL: <https://sqe.gov.ua/law/postanova-kabinetu-ministriv-ukrain-52/> (дата звернення: 22.04.2024).

12. Циркуляр Генерального директора Міністерства освіти з безпеки та надзвичайних ситуацій «Команда з надзвичайних ситуацій». URL: <https://meyda.education.gov.il/files/shefi/cherum/tadrichhanaatzalach.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).
13. Циркуляр Генерального директора Міністерства здоров'я «Вимоги щодо підготовки психологів-супервізорів в педагогічній психології». URL: [https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/Educational\\_Psychology\\_internship\\_training\\_Guide\\_lines.pdf](https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/Educational_Psychology_internship_training_Guide_lines.pdf) (дата звернення: 09.04.2024).
14. Чи є у школі несвідоме? Робота в системному психоаналітичному мисленні в психолого-просвітницькій службі. Ціля Торі-Магдасі. URL: <https://www.hebpsy.net/articles.asp?id=3562> (дата звернення: 03.04.2024).
15. Bion W. Attention and Interpretation: Container and Contained. From: Seven Servants: Four Works. 1977. New York: Jason Aronson
16. Klein M. Notes on some schizoid mechanisms. International Journal of Psychoanalysis, 27, 1946. P. 99–110.
17. Jimerson Thomas D. Oakland, Peter T. Farrell URL: [https://www.academia.edu/55692959/The\\_Handbook\\_of\\_International\\_School\\_Psychology](https://www.academia.edu/55692959/The_Handbook_of_International_School_Psychology)
18. Jimerson S. The Handbook of International School Psychology. Edited by Shane R.
19. Tedeschi R.G., Calhoun L.G. Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. Psychological Inquiry, 2004. P. 1–18.

#### REFERENCES

1. Dovidnyk kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii pratsivnykiv. Vypusk 80 «Sotsialni posluhy». Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 29.03.2017 r. № 518. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN034167> [in Ukrainian].
2. Dodatok do lysta Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 02.08.2022 № 1/8794-«Shchodo diialnosti psykholohichnoi sluzhby u systemi osvity» v 2022/2023 navchalnomu rotsi». URL: <https://mon.gov.ua/npa/shodo-diyalnosti-psiologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci> [in Ukrainian].
3. Dodatok do lysta Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 21.08.2023 № 1/12492-23 «Pro priorityetni napriamy roboty psykholohichnoi sluzhby u systemi osvity u 2023/2024 navchalnomu rotsi». URL: <https://vinps.vn.ua/?p=3663> [in Ukrainian].
4. «Zakon pro Psykholohiv». (1977). Izrail. URL: [https://www.nevo.co.il/law\\_html/law00/4629.htm](https://www.nevo.co.il/law_html/law00/4629.htm) [in Ivryt].
5. «Zakon pro spetsialnu osvitu». (1988). Izrail. URL: <https://www.dinimveod.co.il/hashavimcmsfiles/Pdf/sh1256.pdf> [in Ivryt].
6. Krasiiiov, D. Pedahohichna psykholohiia v Izraili: vid teorii do praktyky. URL: <https://osvita.ua/school/method/91373/> [in Ukrainian].
7. Lyst Dyrektoratu doshkilnoi, pozashkilnoi ta inkliuzyvnoi osvity vid 30.11.2020 № 6/1427–20 «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Praktychnyi psykholoh zakladu osvity» URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart\\_Praktychnyy\\_psykholoh.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf) [in Ukrainian].
8. Metodychni kerivnytstva Ministerstva osvity Izrailiu shchodo roboty pedahohichnykh psykholohiv «Pedahohichna psykholohiia v Izraili». (2018). Izrail. URL: [https://meyda.education.gov.il/files/shefi/psihologia/Sugiot\\_Psychologia\\_Halacha\\_Lemaase\\_kerech\\_alef.pdf](https://meyda.education.gov.il/files/shefi/psihologia/Sugiot_Psychologia_Halacha_Lemaase_kerech_alef.pdf) [in Ukrainian].
9. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 22.05.2018 № 509 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykholohichnu sluzhbu u systemi osvity Ukrainy». URL:

- <https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/> [in Ukrainian].
10. Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho rozvytku Ukrainy vid 24.11.2020 № 2425 «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Praktychnyi psykholoh zakladu osvity». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> [in Ukrainian].
11. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 800 «Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv». URL: <https://sqe.gov.ua/law/postanova-kabinetu-ministriv-ukrain-52/> [in Ukrainian].
12. Tsyrukliar Heneralnogo dyrektora Ministerstva osvity z bezpeky ta nadzvychainykh sytuatsii «Komanda z nadzvychainykh sytuatsii». URL: <https://meyda.education.gov.il/files/shefi/cherum/tadrichhanaatzalach.pdf> (Izrail, 2017, ivryt) [in Ivryt].
13. Tsyrukliar Heneralnogo dyrektora Ministerstva zdorovia «Vymohy shchodo pidhotovky psykholohiv-supervizoriv v pedahohichnii psykholohii». (Izrail, 2020, ivryt) URL: [https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/Educational\\_Psychology\\_internship\\_training\\_Guide\\_ines.pdf](https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/Educational_Psychology_internship_training_Guide_ines.pdf) [in Ivryt].
14. Chy ye u shkoli nesvidome? (2017). Robota v systemnomu psykhoanalychnomu myslenni v psykholoho-prosvitnytskii sluzhbi. Tsilia Tori-Mahdassi. Izrail. URL: <https://www.hebpsy.net/articles.asp?id=3562> [in Ivryt].
15. Bion, W. (1977). Attention and Interpretation: Container and Contained. From: Seven Servants: Four Works. New York: Jason Aronson.
16. Klein, M. (1946). Notes on some schizoid mechanisms. *International Journal of Psychoanalysis*, 27, 99–110.
17. Jimerson, Thomas D. Oakland, Peter T. Farrell URL: [https://www.academia.edu/55692959/The\\_Handbook\\_of\\_International\\_School\\_Psychology](https://www.academia.edu/55692959/The_Handbook_of_International_School_Psychology)
18. Jimerson, S. The Handbook of International School Psychology. Edited by Shane R.
19. Tedeschi, R.G., Calhoun L.G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 1–18.

Подано до редакції: 26.04.2024.